

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

**SYMPOSIUM
HISTORIOGRAPHICUM
CZERCASIENSIVM**

— ❧ Том І❧ —

присвячений 150-річчю від дня народження
Михайла Грушевського

Черкаси
2016

УДК 930 (477)
ББК 63.3 (4Укр)

Symposium historiographicum Czercasiensium = Черкаський історіографічний симпозиум /
За ред. В.Масненка. – Т. 1 (Присвячений 150-річчю від дня народження Михайла Грушевського).
– Черкаси, 2016. – 312+VI с., іл.

ISBN 978-966-353-435-0

Редакційна колегія:

Гоцуляк В. В., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Добржанський О.В., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Ю.Федьковича)
Зашкільняк Л.О., д-р. іст. н., проф. (ЛНУ ім. І.Франка)
Земзюліна Н. І., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Івангородський К. В., канд. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Карев Д. В., д-р. іст. н., проф. (ГДУ ім. Янки Купали, м. Гродно, Білорусь)
Колесник І.І., д-р. іст. н., проф. (Інститут історії України НАН України)
Корновенко С. В., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Масненко В. В., д-р. іст. н. проф., відповідальний редактор (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Михайлюк Ю. М., канд. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Морозов А. Г., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Присяжнюк Ю.П., д-р. іст. н., проф., відповідальний секретар (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Сердженга Павел, д-р. габіліт., проф. (Жешувський університет, м. Жешув, Польща)
Синявська Л. І., д-р. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Стемпнік Анджей, д-р. габіліт., проф. (УМКС, м. Люблін, Польща)
Тельвак В. В., д-р. іст. н., проф. (Дрогобицький ДПУ ім. І.Франка)
Удод О. А., д-р. іст. н., проф. (Інститут історії України НАН України)
Шамара С. О., канд. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)

Рецензенти:

Боечко В.Ф., д-р. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Піскун В.М., д-р. іст. н., проф. (Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М.С. Грушевського НАН України)

*Рекомендовано до друку Вченої радою Черкаського національного університету
ім. Богдана Хмельницького, протокол № 4, від 23 грудня 2016 р.*

*Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці
Державного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом №Ф67/27-2016
Спільна історія України та Білорусі в сучасній колективній пам'яті обох народів:
компаративний аналіз*

ISBN 978-966-353-435-0

© Автори, 2016
© ЧНУ ім. Б.Хмельницького, 2016

Зміст

Вступне слово	5
Михайло Грушевський: постать і образ	
Пиріг Р.Я. МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ: ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНОГО СПРИЙНЯТТЯ ІСТОРИЧНОЇ ПОСТАТІ.....	8
Удод О.А. ОБРАЗ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ.....	17
Тельбак В.В. ПОСТАТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В ГУМОРИСТИЧНІЙ КУЛЬТУРІ ЙОГО ЧАСУ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ІСТОРИОГРАФІЧНА ПРАКТИКА.....	27
Вашенко В.В. ІСТОРИК У БОРОТБІ ЗА СИМВОЛІЧНУ ВЛАДУ В СОЦІОЛОГІЇ: М. ГРУШЕВСЬКИЙ ЯК ТВОРЕЦЬ НАУКОВИХ ТРАДИЦІЙ.....	37
Масненко В.В. «ІСТОРИК – СЛУГА НАРОДУ»: САМОРЕФЛЕКСІЯ ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.....	56
Stępnik A. MYCHAŁO HRUSZEWSKI – POLSKA RECERSCJA DORÓWKU HISTORIOGRAFICZNEGO.....	72
Михайло Грушевський як археограф, редактор і видавець	
Корновенко С.В., Владига О.М. АРХЕОГРАФІЧНА СПАДЩИНА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ДОРЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДОБИ: ПРОЕКТИ, ІНСТИТУЦІЇ, ВИДАННЯ.....	120
Ковалевська О.О. НАУКОВА СПІВПРАЦЯ М. ГРУШЕВСЬКОГО ТА М.БІЛЯШІВСЬКОГО ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛЬСЬКИХ АРХІВІВ.....	138
Савчук І.І. ОСОБЛИВОСТІ РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧОЇ ПРАЦІ М. ГРУШЕВСЬКОГО В ЧАСОПИСІ «УКРАЇНА».....	147
Проблемне поле наукових студій Михайла Грушевського	
Кущий І.П. ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ОБРАЗИ В НАУКОВО-ІСТОРИЧНІЙ СПАДЩИНІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.....	156
Чабан А.Ю. ВІЗІЯ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО ІСТОРІЇ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ.....	168

Великий історик як політичний і громадський діяч

Яковлев Ю.О. МІЖ НАУКОЮ ТА ПОЛІТИКОЮ: МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ І РУСЬКО-УКРАЇНСЬКА РАДИКАЛЬНА ПАРТІЯ (1894–1899)..... 186

Крот В.О. ПРОБЛЕМИ СПІВПРАЦІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО З ДЕПУТАТАМИ ПЕРШОЇ ДУМИ 211

Гирич І.Б. УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ: ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ (М. ГРУШЕВСЬКИЙ ТА ІНШІ ДЕРЖАВНИКИ) 222

Родинне та схоларне коло М. Грушевського

Журавльов С.А. ПЕДАГОГІЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СЕРГІЯ ФЕДОРОВИЧА ГРУШЕВСЬКОГО..... 240

Педич В.П. ЛЬВІВСЬКА ІСТОРИЧНА ШКОЛА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО: КОЗАКОЗНАВЧИЙ ДИСКУРС..... 250

Історіографічна рефлексія

Гоцуляк В.В. СУЧАСНА ІСТОРИЧНА ДУМКА ПРО “НАРОДНИЦТВО” І “ДЕРЖАВНИЦТВО” М. ГРУШЕВСЬКОГО 274

Бундак О.А. ПОСТАТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО НА СТОРІНКАХ «УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНИНА» 291

Рецензії та огляди

Тельвак Віталій, Педич Василь. Львівська історична школа Михайла Грушевського. – Львів: Світ, 2016. – 440 с. (Серія «Грушевськіяна»: Т. 9. (Масненко В.В.)..... 298

У ПРИЗМІ ПОШУКІВ «СВОЄЇ» ЦИВІЛІЗАЦІЇ. Куций Іван. Цивілізаційні ідентичності в українській історіографії кінця XVIII – початку XX ст.: між Слов’янщиною та Європою. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. – 480 с. (Демуз І.О.) 305

Наші автори 309

Рецензії та огляди

Тельвак Віталій, Педич Василь. Львівська історична школа Михайла Грушевського. – Львів: Світ, 2016. – 440 с. (Серія «Грушевськіяна»: Т. 9.).

Серед наукових праць, які вийшли друком у ювілейний 150-й рік Михайла Грушевського, вирізняється ґрунтовна монографія Віталія Тельвака і Василя Педича, присвячена дослідженню знакового явища української історичної науки – львівської (галицької) історичної школи. Студіювання цього історіографічного феномену має надзвичайно важливе, певною мірою і ключове значення для розуміння процесу становлення українського професійного національного історіописання на межі XIX і XX ст. Крім того, монографія містить фахові відповіді на низку загальнотеоретичних питань, без яких важко уявити сучасне історичне знання.

Насамперед, важливо зазначити, що читач отримав справжнє монографічне дослідження у класичному його розумінні. Адже для студіювання обрана тема, яка має чітку темпоральну та просторову локалізацію, поєднує у собі антропологічні та соціальні складові, дозволяє побачити сув'язь інтелектуального та соціального компонентів людського буття. Авторський інтерес стосується кількох важливих евристичних сфер: наукознавчої (виявлення механізму функціонування і трансформації певної схолярної традиції), інтелектуальної (становлення історичної думки), історіографічної (як теоретичної, так і проблемної), біографічної (життєві сценарії науковців). При уважному читанні можна виявити й інші аспекти дослідницького пошуку. Зрозуміло, що таке поліфонічне дослідження потребувало сучасної методології. Так, автори не тільки задекларували, але й успішно реалізували соціокогнітивний підхід до студіювання історіографічної проблематики, при цьому продемонструвавши продуктивність принципів міждисциплінарності, методологічного плюралізму, врахування історичного соціокультурного контексту.

Рецензоване видання має чітку логічну послідовну структуру. Монографія складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку джерел та іменного покажчика.

У першому розділі, який присвячений огляду наукової літератури і джерел, автори констатують стрімке збільшення сюжетних ліній, які опрацьовують сучасні грушевськознавці, вивчаючи науково-організаційний доробок М. Грушевського галицького періоду. Водночас, цілком виправдано зауважено, що й досі відсутні фахові опрацювання львівської історичної школи як наукознавчого феномену. Зокрема, немає чіткого визначення структури львівської школи, майже не зверталась увага на комунікативні практики та психологічний клімат у середині схолярної групи, не визначені

чіткі критерії персонального представництва школи (окреслення кола учнів М. Грушевського). Щодо останнього, то автори змушені були констатувати, що «у своїх реконструкціях персонального складу школи деякі дослідники виходять навіть за межі кола учнів-студентів М. Грушевського (що було властиве попередній історіографічній традиції), і до представників школи без жодних пояснень зараховують мало не всіх українських гуманітаріїв, котрим «пощастило» бути сучасниками автора «Історії України-Руси» та зазнати впливу його історіографічних ідей». Не менш важливою є й потреба з'ясування різнопланового творчого доробку представників львівської школи, його репрезентації у науковому просторі.

При аналізі джерельної бази автори виділили репрезентативну сукупність джерел різного походження і характеру, які становлять цілісний комплекс необхідний для студіювання теми. Передовсім це документи державного і громадсько-наукового справочинства (Львівського Королівського університету ім. Франца І, Ягеллонського університету, Наукового товариства імені Шевченка, Українського наукового товариства у Києві тощо). Частина матеріалів архівного збереження зусиллями авторів вперше введена у науковий обіг. Найбільш розлого залучалися також документи особового походження (щоденники, мемуари, епістолярій тощо). Тут автори особливу увагу приділили его-документам, які потребували специфічного опрацювання. Окрему групу становили наукові, публіцистичні та літературні твори М. Грушевського та його львівських учнів. Особливу зацікавленість становлять відгуки метра на праці учнів, їхнє взаємне рецензування. Залучені джерельні матеріали дозволили авторам здійснити всебічну реконструкцію становлення і функціонування львівської історичної школи.

У другому розділі монографії йдеться про львівську історичну школу як наукове співтовариство та соціокультурний феномен. Тут послідовно розглянуто наступні аспекти: становлення, структура і функціонування школи, її персональний склад, комунікативна природа та психологічний клімат, стосунки учнів і вчителя в роки Першої світової війни та повоєнний час, Грушевський в оцінках своїх учнів.

Звернута належна увага на використання різних означень з термінологічного ряду щодо явища, яке досліджується. Так, автори уповні виправданим вважають вживання як синонімічних понять «львівська історична школа М. Грушевського», «школа М. Грушевського у Львові» чи «галицька історична школа М. Грушевського». При цьому йшлося про те, аби пов'язати місце зародження та функціонування школи з особою її засновника та керівника. Центральне місце у формуванні цього схоларного осередку, безперечно, належало його очільнику – Михайлу Грушевському. Авторам монографії вдалось шляхом скрупульозної реконструкції відтворити майже реалістичну його постать як науковця, який в непростих

умовах, крок за кроком зводив будову нової історичної науки, починаючи від залучення української молоді до опанування фахових азів і завершуючи грандіозними планами створення Академії наук з відповідними історичними підрозділами.

Відзначено особливість функціонування українського наукового простору, який був створений Михайлом Грушевським у Львові. У котрому поєднувалися дві інституції: «Історичні вправи» (по суті науковий семінар) історика у Львівському університеті та історичні структури НТШ. Крім того, історик практикував і приватні студії для своїх найздібніших учнів. Наслідком такої напруженої діяльності стали реальні результати: археографічне опрацювання і видання документального джерельного матеріалу (особливо у ділянці козацької археографії), підготовка і публікація наукових праць, підготовка і захист докторатів. Важливо, що Грушевський не тільки організаційно й науково скеровував студіюючу українську молодь, але й опікувався її матеріальним станом, намагався допомогти фінансово через спеціальні фонди НТШ, через протегування працевлаштування тощо. Характерною рисою Грушевського було те, що він продовжував перейматися долею своєї учнів навіть після завершення їхніх студій. У монографії також показана відповідна позитивна реакція учнів на опіку метра.

Вперше у монографії з'ясована темпоральна динаміка функціонування львівської школи. Так, виокремлена активна фаза діяльності цього схолярного осередку, яку автори обмежують початком Першої світової війни. Також простежена специфіка наукової комунікації у наступний період, який образно означений як «школа після школи».

Окремий підрозділ присвячено дослідженню персонального складу львівського осередку, як найбільш заплутаного і міфологізованого сюжету в українській історіографії. Тут важливо дати належне науковій неупередженості авторів – їм вдалося подолати попередні негативні тенденції невиправданого розширення кола учнів Грушевського і знайти належні критерії для оптимального вирішення цієї наукової проблеми. Шляхом ретельного аналізу Тельбак і Педич встановили і простежили долю тих двадцяти двох вчених, які реально можуть бути віднесені до цього неформального осередку. З іншого боку, проведене дослідження дозволило «віднайти» й «загублених» представників львівської історичної школи на яких практично не звертали увагу попередні дослідники, зокрема Меланію Бордун і Миколу Стадника.

У монографії змальовано колективний портрет представників львівської школи, який експонує до домінуючих теоретико-методологічних уподобань (модернізованої версії позитивізму і визнання окремішності українського історичного процесу), політичних та ідейних поглядів (ідеї соборності),

громадської позиції, територіальної належності (у більшості – галичани), соціального походження (переважно із дрібного і середнього інтелігентського середовища, із селянства), матеріального стану (переважно – неможливого).

У книзі досить новаційно розглянуто мережу міжособистісних комунікацій у вертикальній (вчитель-учні) та горизонтальній (середовище учнів) площинах з урахуванням як темпоральної генези львівської школи, так із залученням різнопланових джерел. Ця система формувалась під впливом найрізноманітніших чинників. Починаючи від перенесення досвіду здобутого Грушевським у межах школи В. Антоновича, завершуючи специфікою галицького інтелектуального середовища.

Особливий інтерес становить також дослідження проблеми психологічного клімату львівської історичної школи. Адже школа в активній фазі функціонувала протягом майже двадцяти років, тож природно було б очікувати й еволюцію моделей міжособистісних комунікацій. Цілком виправдано автори вважають, що стиль спілкування молодого 28-річного професора з ненабагато молодшими від себе студентами відрізнявся від тієї моделі комунікації, котру він практикував стосовно своїх учнів напередодні Першої світової війни тоді вже як визнаний патріарх української науки.

Детально розглянута проблема конфліктів у середовищі представників львівської історичної школи. Передовсім йдеться про участь учнів Грушевського у конфлікті НТШ 1913 р. Наслідком останнього, як відомо, стало зречення Михайла Сергійовича від головування у Товаристві. Крім того, відбувся розрив його стосунків із кількома старшими учнями – С. Томашівським та І. Кривецьким.

Вперше авторами розглянута система комунікації Грушевського із своїми львівськими учнями в умовах Першої світової війни, революції та еміграції. Тут запропоновано цікаві спостереження, що ці стосунки значною мірою залежали від загальної суспільної opinio щодо Грушевського (як в'язня російського царату, лідера Української революції, голови Центральної ради, опального політика, емігранта).

З великим інтересом читаються сторінки монографії присвячені оцінкам, які давали учні своєму вчителю. З них складається певна картина змін у просторі української історичної науки першої третини ХХ ст.: поява нових методологічних підходів, інституцій, інтелектуальних середовищ. Але, навіть попри критичне налаштування, український історичний цех, включно з львівськими учнями Грушевського, визнавали його визначальну роль у конституюванні окремішнього українського історичного знання.

Третій розділ монографії присвячений конкретно-історичним дослідженням українського минулого учнями Михайла Грушевського. Тут виокремлено ті періоди і теми, які були визначальними для їхнього

наукового пошуку. Зокрема, це – княжий, литовсько-польський періоди та доба козаччини. Оскільки останній приділялось найбільша увага, то у межах окремих підрозділів розглянуто працю дослідників над проблематикою українського козацтва до середини XVII ст., Хмельниччини, Руїни Гетьманщини, діяльності Мазепи та післямазепинських часів, Коліївщини. Останній підрозділ охоплює дослідження місцевої галицької проблематики XIX ст. Обрання проблематики дослідження було не випадковим, оскільки вписувалось у загальну логіку дослідної стратегії Грушевського. А вона передбачала опрацювання саме ключових сюжетів української минувшині, які становили основу національного історичного наративу.

З домену княжої доби увага Мирона Кордуби, Івана Крип'якевича, Омеляна Терлецького, Богдана Барвінського зосереджувалась на різних новаційних на той час аспектах історії Галицько-Волинського князівства (соціальній структурі населення, політичних подіях, дипломатичних стосунках, окремих історичних постатях тощо). Проблеми литовсько-польської доби досліджували Богдан Барвінський, Степан Рудницький, Іван Крип'якевич, Федір Срібний, Олександр Сушко.

Українське козацтво до середини XVII ст. було предметом зацікавлення Івана Крип'якевича (публікація збірки документів, студії над «реформою Стефана Баторія»), Осипа Чайковського (початки гетьманування Петра Сагайдачного), Степана Рудницького (козацький виступ 1625 р., становище козацтва після Круківської угоди і козацьке повстання 1630 р.), Олега Целевича (участь козацтва у Смоленській війні 1633-1634 рр.).

Епохальні події Хмельниччини досліджували: С. Томашівський (публікація збірок джерел, діяльність галицьких сеймиків 1648 р., облога Львова військами Хмельницького, народні рухи в Галичині 1648 р.), М. Кордуба (публікація збірки джерел, зовнішньополітична діяльність Хмельницького), Ом. Терлецький (діяльність українського козацтва на білоруських землях).

Серед дослідників доби Руїни Гетьманщини учні Грушевського також посідали чільне місце. Зокрема, Денис Коренець був автором кількох важливих досліджень присвячених гетьмануванню Івана Виговського, Василь Герасимчук – доби Івана Виговського та Юрія Хмельницького. Гадяцькому договору також присвятив єдине дослідження Микола Стадник. Зовнішньополітичну діяльність Петра Дорошенка досліджував О. Целевич. Іван Кревецький займався підготовкою до друку джерел щодо гетьманування П. Дорошенка.

С. Томашівський залишив помітний слід у дослідженні гетьманування Івана Мазепи. Це кілька розвідок, які ґрунтуються на нововведених у науковий обіг джерелах (подорожніх нотаток Даніеля Крмана, щоденників Каролінців, листуванні Петра I з А. Сінявським, листах І. Мазепи). Федір

Голійчук дослідив кілька маловідомих аспектів діяльності Пилипа Орлика. Серед учнів Грушевського найбільший внесок у студіювання історії Гетьманщини 1710-1730-х рр. зробив Іван Джиджора. Праці якого і до нинішнього часу використовуються сучасними дослідниками. Котроверсійна проблематика гайдамацького руху, передовім Коліївщини, була опрацьована Іваном Шпитковським.

Історія Галичини ХІХ ст. стала спеціалізацією Івана Кревецького. Значний науковий інтерес становили його праці про різні аспекти участі галицьких українців у революції 1848-1849 рр., проблему поділу Галичини, реакцію галицьких українців на Листопадове повстання 1830-1831 рр., культурно-освітні процеси в краю. Юрій Кміт досліджував вплив революційних подій 1848 р. на настрої учнів руської духовної семінарії у Львові та відносини між священниками та мирянами у галицьких селах.

Розглядаючи здобутки галицьких вчених, автори монографії не тільки аналізують їхні праці, виокремлюючи новаційні аспекти, особливості методології та джерельної бази, а й показують реакцію М. Грушевського, відгуки членів школи, рецензії інших істориків. Такий підхід дозволяє реконструювати загальний дослідницький дискурс того часу, відчутти своєрідний «пульс» наукового життя. Евристична вартість тексту підсилюється також тим, що вказується на оцінки здобутків учнів Грушевського нинішніми дослідниками, що дозволяє виявити їхню актуальність для сучасної української історичної науки.

Фактологічний матеріал, який міститься у цьому розділі має непересічне значення для відповідних напрямів проблемної історіографії. Важливо, що при аналізі наукової спадщини учнів Грушевського звернута увага і на її методологічний аспект. Зокрема, автори монографії зауважили зростання фахової майстерності галицьких істориків, яка була особливо помітна в аспекті ускладнення техніки і практики їхньої археографічної діяльності. Адже саме праця з джерелами була на той час основоположним критерієм визначення професійної вправності дослідників. Водночас у працях учнів Грушевського, як і самого метра, спостерігалась обережність історичного конструювання, що зумовлювала виваженість зроблених висновків. Також ведеться мова про характерні для львівської школи методологічні принципи, скажімо – географічний детермінізм.

У ґрунтовних висновках Тельвак і Педич запропонували науково виважене бачення феномену львівської школи Грушевського, при цьому було спростовано чималу кількість історіографічних міфів, які накопичились за весь час студіювання теми. Зауважено значення цього наукового осередку у ширшому контексті, як визначного схоларного явища у слов'янському світі. Важливе новаційне спостереження, до якого прийшли автори, стосується евристичного потенціалу школи і можливості його реалізувати.

Цілком можна погодитись з тим, що зовнішні, насамперед, ідейно-політичні, а не академічні чинники привели до передчасного розпаду цього важливого неформального об'єднання українських вчених.

Значний інтерес становлять додатки до тексту монографії. Це, передовсім, рецензії на докторські праці з історії представників львівської школи. Серед них – оцінки дисертацій Ом. Терлецького, І. Крип'якевича, І. Джиджори, Ф. Срібного, В. Герасимчука, висновки по дисертаціям С. Томашівського, О. Сушка, Б. Барвінського тощо. Суттєвим доповненням до тексту монографії також стали 22 біографи львівських учнів М. Грушевського. У книзі вміщено фотосвітлини істориків, частина з яких публікується вперше.

Необхідною складовою частиною монографії є перелік джерел, який включає матеріали архівного збереження та опубліковані матеріали. Полегшує працю з текстом іменний покажчик.

Зрештою, варто відзначити високу редакційно-видавничу і друкарську якість монографії, яку забезпечило львівське видавництво «Світ».

Як зауважили самі автори, з виходом монографії не вичерпується дослідження теми. Є чималі резерви для розширення джерельної бази, зокрема, залучення документів архіву Віденського університету та інших матеріалів. Важливою історіографічною проблемою може бути й те, як науковий потенціал львівської школи вплинув на загальний розвиток української історичної науки, який відгук знаходив у інших наукових середовищах. Це спонукає до подальших студіювань теми.

Масненко В.В.

Наші автори

Бундак Олена Анатоліївна, кандидат історичних наук, доцент, заступник директора з наукової роботи Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна»

Владига Ольга Миколаївна, кандидат історичних наук, викладач історії Львівського вищого професійного училища комп'ютерних технологій та будівництва (м. Львів)

Ващенко Володимир Володимирович, доктор історичних наук, професор Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро)

Гирич Ігор Борисович, доктор історичних наук, завідувач відділу джерел з історії України XIX – початку XX ст., зав. сектора грушевськознавства Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України

Гоцуляк Віктор Володимирович, доктор історичних наук, професор кафедри археології та спеціальних галузей історичних дисциплін Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Демуз Інна Олександрівна, доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри документознавства ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Журавльов Святослав Андрійович, кандидат історичних наук, вчитель історії Харківської ЗОШ № 126

Ковалевська Ольга Олегівна, доктор історичних наук, старший науковий співробітник відділу української історіографії Інституту історії України НАН України

Корновенко Сергій Валерійович, доктор історичних наук, професор, проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Куций Іван Петрович, кандидат історичних наук, доцент, докторант кафедри історії України Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Крот Володимир Олександрович, кандидат історичних наук, доцент Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського

Масненко Віталій Васильович, доктор історичних наук, професор, в.о. завідувача кафедри історії України Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Педич Василь Пилипович, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та політології Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Пиріг Руслан Якович, доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту історії України НАН України

Савчук Інна Іванівна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Історико-меморіального музею М. Грушевського у м. Києві

Стемнік Анджей, доктор габлітований, професор Університету Марії Кюрі-Склодовської (м. Люблін, Польща)

Тельвак Віталій Васильович, доктор історичних наук, професор кафедри давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка

Удод Олександр Андрійович, доктор історичних наук, професор, чл.-кор. НАПН України, завідувач відділу української історіографії Інституту історії України НАН України

Чабан Анатолій Юзєфович, доктор історичних наук, професор кафедри археології та спеціальних галузей історичних дисциплін Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Яковлев Юрій Олегович, аспірант кафедри історії України Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (м. Івано-Франківськ)

Наукове видання

Symposium historiographicum Czercasiensium

— Том I —

Присвячений 150-річчю
від дня народження
Михайла Грушевського.

Збірник наукових праць

Науковий редактор
Віталій Масненко

Здано до набору 15.12.2016. Підп. до друку 22.12.2016.
Формат 60x84/16. Папір книжковий. Гарнітура Times.
Ум. др.арк 20,65. Наклад 300 прим.

Виготовлено ФОП Гордієнко Є.І.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 4518 від 04.04.2013 р.

Україна, 18000, м. Черкаси
тел./факс: (0472) 56-56-12, (067) 444-28-94
e-mail: book.druk@gmail.com

Це видання надруковано на папері
із деревини відповідної нормам
екологічного лісовикористання